

УДК 378.147:629.735.05(045)

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З АВІОНІКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Н.В.Глушаниця

Анотація. В статті обґрунтовується наукове і практичне значення іноземної професійно-комунікативної компетенції у підготовці майбутніх авіаційних інженерів, а також визначається зміст понять „компетенція”, „компетентність”, „компетентність”, „професійна компетентність”.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність.

Аннотация. В статье обосновывается научное и практическое значение иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции в подготовке будущих авиационных инженеров, а также определяется содержание понятий "компетенция", "компетентность", "профессиональная компетентность".

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность.

Abstract. In the article the scientific and practical value of foreign professional and communicative competence in the training of future aviation engineers, and defined the meaning of "competence, competence, expertise, professional competence is.

Keywords: competence, competence, professional kompetentist.

Актуальність теми дослідження. У зв'язку з польотами українських пілотів за кордон та західних авіакомпаній в Україну, підвищуються вимоги до володіння англійською мовою, спеціальною термінологією фахівцями авіаційної галузі. Україна стала членом Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) в 1992 році та зобов'язана виконувати всі вимоги цієї організації, включаючи й вимоги щодо мовної підготовки. 27 листопада 2003 року була прийнята Поправка 164 до Додатку 1 «Видача свідоцтв авіаційному персоналу». Відповідно до пункту 1.2.9.4. цього документа, починаючи з 5 березня 2008 року, пілоти літаків та гелікоптерів, диспетчери повітряного руху та оператори авіаційних станцій повинні вміти спілкуватись англійською мовою та розуміти її на 4 робочому рівні (всього визначено шість рівнів, 4-й рівень є мінімально достатнім для виконання польотів на міжнародних повітряних трасах). Таким чином, володіння англійською мовою фахівцями авіаційної сфери є обов'язковою умовою їхньої підготовки до здійснення польотів на міжнародних трасах, що визначено ІКАО для всіх країн.

Об'єктом нашого наукового інтересу є майбутні бакалаври з авіоніки. Освітньо-кваліфікаційною характеристикою випускників цього освітньо-кваліфікаційного рівня передбачено наявність у нього знань щонайменше однієї з іноземних мов на рівні професійного і побутового спілкування, вмінь елементарно спілкуватись іноземною мовою на теми із загальних питань спеціальності, читати та реферувати оригінальні, суспільно-політичні та загальнонаукові тексти за фахом, роботи з іншомовною літературою, обміну досвідом з фахівцями галузі з інших країн, писати особисті та прості ділові листи, працювати з експлуатаційною і ремонтною документацією до авіаційної техніки (інструкції та документація підготовлені англійською мовою). Володіння іноземною мовою дозволить фахівцеві самостійно поглиблювати авіаційно-технічні знання, вдосконалювати технологію технічного обслуговування та ремонту авіоніки, підвищувати ефективність іншомовного фахового спілкування. Ґрунтовність знань з англійської мови, таким чином, є важливою професійною характеристикою спеціалістів даного напрямку, про що свідчать і їхні посадові інструкції. Так, зокрема в посадових інструкціях авіаційного техніки з приладів та електроустаткування відділу оперативного технічного обслуговування зазначається, що «на посаду

авіаційного техніка з приладів та електроустаткування (далі «авіатехнік з ПЕ») відділу оперативного технічного обслуговування призначається особа, яка має авіаційно-технічну освіту відповідного фаху, володіє англійською мовою в обсязі, необхідному для виконання своїх посадових обов'язків». Авіатехнік з ПЕ повинен добре знати перелік та зміст нормативно-технічної документації, яка видається англійською мовою (АММ – Aircraft Maintenance Manual, ІРС – Illustrated Parts Catalog, SSM – Systems Schematic Manual, SWPM – Standard Wiring Practice Manual, WDM – Wiring Diagram Manual, MEL – Minimum Equipment List), вимоги до регламенту технічного обслуговування повітряних суден. Записи у бортовому журналі щодо перевірки технічного стану повітряного судна та усунення несправностей здійснюються також англійською мовою. Фахівець з авіоніки має постійно працювати над удосконаленням рівня володіння писемною та усною формами англійської мови, оскільки він діагностується не лише під час співбесіди при влаштуванні на роботу, а й при підвищенні категорії. Отже, для майбутніх авіаційних інженерів оволодіння знаннями фахової термінології та набуття вмінь використовувати вузькоспеціалізовану лексику для спілкування у професійній сфері є функціональною необхідністю. Виникає нагальна потреба у формуванні іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх фахівців авіаційної сфери, що зумовлює й принципово нові підходи щодо обґрунтування стратегії, визначення змісту та добору методів викладання навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування».

Однак важливі питання теорії та методики формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх інженерів авіаційної галузі залишаються недостатньо вивченими. Аналіз наукових праць із даної проблеми свідчить про недостатнє її опрацювання. Відсутні спеціальні наукові дослідження, присвячені професійній підготовці бакалаврів з авіоніки на основі компетентнісного підходу.

Необхідність дослідження даної проблеми в теоретичному та прикладному аспектах зумовлена низкою суперечностей, які існують між: вимогами суспільства до іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки та рівнем знань, умінь і навичок випускників навчальних закладів; потребою сучасного ринку у фахівцях, які володіють професійними та особистісними якостями, необхідними для успішної професійної діяльності та недостатнім рівнем їх сформованості у випускників навчальних закладів; наявним рівнем знань, умінь і навичок випускників та рівнем знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного вирішення поставлених перед ними завдань; реальною ситуацією викладання іноземних мов у вищому технічному навчальному закладі та навичками й уміннями, необхідними для сучасного фахівця під час виконання професійних завдань в умовах іншомовного середовища; доцільністю розробки й обґрунтування методики формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки та недостатньою розробленістю цієї проблеми.

Таким чином, актуальність теми наукового дослідження, недостатність її розробки педагогічною наукою та практикою, наявність суперечностей у системі підготовки інженерів авіаційної галузі зумовлюють нагальну потребу щодо формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки, чим і зумовлений наш інтерес до даної теми.

Мета дослідження – обґрунтування моделі формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутніх бакалаврів з авіоніки в умовах технічних ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Знання із спеціальної англійської мови необхідні фахівцям, які працюють в авіаційній галузі. Володіння нею визначається як професійна необхідність, тому що спеціалісти даної сфери беруть участь у специфічній комунікації. У документі 9835 ІКАО чітко визначено зміст та обсяг володіння фахівцями авіаційної галузі англійською мовою. ІКАО рекомендує приступати до вивчення авіаційної англійської після досягнення авіаційним спеціалістом 3-го рівня за шкалою ІКАО. З огляду на зазначене, підготовку майбутнього авіатехніка з ПЕ слід починати з вивчення загальної англійської. Це зумовлено тим, що коли студент не володіє іноземною мовою як засобом формування і формулювання думок в межах повсякденного спілкування, він постійно відчуватиме труднощі при оволодінні авіаційно-технічною термінологією, в роботі із сучасною науково-технічною періодикою. На нашу думку, методично та змістово доцільним є вивчення англійської мови професійного спрямування тоді, коли студенти вже мають достатні знання з фахових дисциплін. В іншому випадку несформованість у них понятійної бази ускладнюватиме лінгвістичну роботу із спеціалізованими текстами, створюватиме інтелектуально-професійні бар'єри для досягнення взаєморозуміння, що в кінцевому результаті призводить до зниження ефективності навчання.

Практика роботи у системі вищої технічної освіти свідчить також про те, що ефективність професійно орієнтованого навчання іноземної мови значною мірою зумовлюється готовністю самого викладача-філолога здійснювати фахову, а не лише лінгвістичну підготовку студентів. Однак навіть за високого рівня їхньої викладацької вмотивованості не завжди вдається досягти очікуваних результатів. Це можемо пояснити тим, що у більшості викладачів іноземних мов розвинені гуманітарні здібності, що певною мірою зумовлює труднощі при оволодінні змістом технічних дисциплін. Вони навчають мові, а не спеціальності. Однак, як зазначають деякі зарубіжні вчені, їм і не потрібно це робити, адже викладачі іноземних мов не повинні ґрунтовно, досконало вивчати технічні дисципліни [1]. Їм достатньо знати базові поняття, фундаментальні принципи певної спеціальності, а тому формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції у майбутніх бакалаврів з авіоніки значною мірою залежить від злагодженої співпраці викладачів кафедр іноземних мов та викладачів випускних кафедр.

Підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, які працюють в авіаційній галузі, здатних до ефективної самореалізації, самоосвіти, самовдосконалення забезпечує компетентнісний підхід. МОН України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти у 2008 році створено „Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти”, в основі нового покоління якого покладено компетентнісний підхід через формування нової системи діагностичних засобів із переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності в цілому [2; 2-8]. Саме компетентнісний підхід покладено в основу модернізації сучасної вищої освіти, оскільки якість освіти виявляється саме в компетентності випускника. А тому освітня діяльність вищих навчальних закладів має бути спрямована головним чином на результати освіти: отримані студентами знання, компетенції та навички, вміння самостійно здобувати нові знання, прагнення до самоосвіти.

Поняття «компетенція» та «компетентність» введено до наукового обігу в 1958 році. Це було пов'язано із запуском штучного супутника Землі в СРСР у жовтні 1957 року. Даний факт був свідченням ґрунтовності та результативності як наукових досліджень, та професійної підготовки інженерів у системі вітчизняної вищої освіти. Це відбувалось тоді, коли американське суспільство перебувало в стані глибокої кризи. Саме некомпетентністю педагогів пояснювали неспроможність фахівців ефективно працювати в різних сферах економіки. Тому проблема дослідження та формування компетенцій була спрямована на підвищення якості навчання спеціалістів, їх підготовку до успішного вирішення складних професійних завдань, розроблення оптимальної системи тестування для студентів. Деякі дослідники дотримуються думки про таку закономірність: інтерес до проблеми дослідження компетенцій зростає саме в період кризи в економіці, освіті та культурі [3, с. 15].

Важливе значення в розвитку теорії компетенцій мала розробка концепції підготовки педагогічних кадрів на основі компетентнісного підходу (Competency-Based Teacher Education). У 1997 році було започатковано програму „Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади” (скорочена назва „DeSeCo” [4].

Ідеї компетентнісно орієнтованої освіти – предмет наукового пошуку зарубіжних вчених (В.Болотов, В.Краєвський, В.Серіков, А.Хуторський та ін.). Аналіз сутності зазначеного феномена, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О.Локшиної, О.Пометун; уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти розкрита О.Савченко; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О.Овчарук та Я.Кодлюк. Проблему застосування компетентнісного підходу розглядають вчені-педагоги В.М.Аніщенко, В.І.Байденко, В.І.Бондар, Є.В.Бондаревська, М.С.Волошина, Т.В.Добуцько, Б.Д.Ельконін, О.Л.Жук, І.О.Зимня, Н.Н.Обозов, М.В.Попова, І.Д.Фрумін, Компетентнісний підхід в системі вищої та загальної середньої освіти є предметом наукового дослідження вітчизняних науковців - І.Драча, І.Бабина, П.Бачинського, Н.Бібік, Г.Гавришак, І.Гудзик, Н.Дворнікової, Я.Кодлюк, О.Локшиної, С.Ніколаєнко, О.Овчарук, Л.Пильгун, О.Пометун, І.Родигіна, К.Савченко, О.Садівник, Л.Сень, С.Сисоевої, О.Ситник, Т.Смагіної, Г.Терещук, С.Трубачової, Н.Фоменко та інших. Як методологічна основа забезпечення цілей, змісту і якості вищої освіти компетентнісний підхід розглядається значною частиною зарубіжних дослідників, серед яких найбільш відомі Дж.Равен, Дж.Боуден, С.Маслач, М.Лейтер, Е.Шорт, Е.Тоффлер, Р.Уайт, А.Бермус, Р.Хайгерті, А.Мейхью та інші.

М.Г.Артюмова умовно поділяє процес розвитку компетентнісно-орієнтованого навчання на три етапи: перший етап (1960-70-ті роки ХХ століття) – вперше в науковій літературі з'являються поняття „компетентність”, „компетенція” і розпочинається наукова робота над вивченням та систематизацією

різних видів компетентностей. Другий етап (1970-90-ті роки ХХ століття) – створено перелік ключових компетенцій. Третій етап (кінець 80-х –початок 90-х рр. ХХ ст.) – була спроба визначити компетентності як певний освітній результат. У вітчизняній педагогіці визнано три види компетентностей, які характеризують результати навчання на засадах компетентнісного підходу: ключові, міжпредметні і предметні. Метою освіти стає формування ключових компетенцій (компетентностей), які повинні підготувати студентів до подальшої успішної професійної діяльності.

У сучасному науково-педагогічному обігу вживаються два терміни: «компетентність» і «компетенція». Поняття компетентності та компетенцій досить часто розглядаються спеціалістами різних сфер як синоніми. Ряд науковців розрізняють ці поняття. Відомі російські педагоги В.В.Раєвський, А.В.Хуторський вважають, що компетенції – складні узагальнені способи діяльності, які опановують під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій. Окремими вченими узагальнено декілька підходів до визначення цих понять: обидва терміни вживаються як синоніми (Т.Гудкова, С.Дружилова, О.Зеєр, А.Миролюбов та ін.); компетенції вважають складниками компетентності (К.Махмурян, І.Перестороніна, В.Софронова та ін.). С.Е.Шишов, В.А.Кальней, І.Г.Галаміна, В.І.Байденко, Ю.В.Фролов, Д.А.Махотін, Дж.Рамен, С.Бондар трактують поняття компетенції як здатність особи виконувати завдання та обов'язки відповідно до вимог, установлених у межах конкретної професійної діяльності. Н.Ф.Тализіна, Н.Т.Печенюк, Л.Б.Хіхловський, В.Д.Шадриков, Р.К.Шакуров, В.М.Шепель вважають, що поняття «знання», «уміння» та «навички» неточно розкривають поняття «компетентність», на їх думку, «компетентність» припускає володіння знаннями, уміннями, навичками та життєвим досвідом [5; 6; 7.]

Аналіз досліджень науковців дозволив дійти висновку, що у визначеннях компетенції спільним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, з якими особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи. Таким чином, зміст понять «компетенція» та «компетентність» взаємозумовлені та взаємопов'язані. Без знань немає компетенції, але потрібні навички і уміння, щоб застосувати їх у професійній діяльності.

Учені використовують поняття «компетенція» для визначення меж діяльності спеціаліста, а «компетентність» – для оцінки якості його діяльності. Ми погоджуємось з цією думкою. На наш погляд, компетенція – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість ефективного вирішення якого-небудь завдання, а компетентність – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми, здатність до діяльності.

Проблема формування професійної компетентності вивчається у різних аспектах. Л.Л.Вербицький, М.К.Кабардов досліджували професійну компетентність як суму знань, умінь і навичок без урахування мотиваційно-потребнісної сфери особисті. Методологічні та теоретичні аспекти формування професійної компетентності вивчали Є.Зеєр, А.Маркова, П.Шендерей, К.Абульханова-Славська. Професійну компетентність через призму особистості фахівця, залучаючи людину до загального світу цінностей, у просторі яких людина реалізує себе як професіонал, вивчали І.Д.Бех, Т.Г.Браже, Б.С.Гершунський, В.В.Радул та ін. Проблема підвищення управлінської компетентності керівників закладів освіти знайшла своє відображення у працях сучасних вітчизняних і зарубіжних учених – С.Я.Батишева, В.С.Лазарева, Т.П.Афанасьєва, І.О.Єлісеєва, Г.В.Сльнікової, В.І.Маслова, Л.М.Калініна, Т.Г.Браже, П.М.Щербаня, І.А.Колеснікова та ін. До питання про формування професійної компетентності студентів спрямовують наукові погляди Б.Боденко, М.Волошина, І.Зимня, Б.Ельконін, Н.Кузьміна, А.Маркова, Ю.Татур, Т.Туркіна, С.Шишов.

Концепцію професійної компетентності, до складу якої належить іншомовна компонента, пропонує В.Теніщева. Проблему формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували Т.Аванесова, А.Астадур'ян, Л.Борозенець, Н.Гавриленко, О.Григоренко, М.Євдокімова, В.Зикова, О.Іскандарова, Е.Комарова, Т.Кускова, Н.Кучеренко, Т.Лопатухіна, Т.Лучкіна, Ю.Маслова, Р.Мільруд, А.Самсонова, О.Фадейкіна, Л.Фішкова, Л.Халяпіна, І.Цатурова, М.Шишлота ін. Ототожнення понять "формування іншомовної комунікативної компетентності студентів технічних спеціальностей" та "професійна компетентність фахівця" відбувається у працях А.Андрієнко, Е.Бібікової, Ю.Солоднікової, О.Кравченко та С.Скляррової, Н.Ізорія.

Іншомовна комунікативна компетенція розглядається як сукупність трьох компетенцій: мовної, мовленнєвої та соціокультурної. Під мовною компетенцією слід розуміти лінгвістичні знання особистості і її вміння володіти ними. Мовна компетенція включає мовні знання (лексичні, граматичні), мовленнєві вміння (фонетичні та орфографічні) і відповідні соціокультурні знання (країнознавчі та лінгвокраїнознавчі). Мовленнєва компетенція передбачає вміння формувати й виражати думку за допомогою мовних засобів, здатність сприймати і формулювати висловлювання іноземною мовою. Мовленнєва компетенція включає чотири види комунікацій: аудіювання,

говоріння, читання і письмо. Компетенція у говорінні – це компетенція в діалогічному та монологічному мовленні. При вивченні іноземної мови студенти напряму «Авіоніка» вивчають фахову термінологію, оволодівають вмінням читати і перекладати науково-технічні тексти, працювати з довідковою літературою, іноземними науковими статтями, які є важливим джерелом наукової інформації. Адже недостатня інформованість авіаційного інженера у сучасних умовах призводить до його некомпетентності. Під час навчання студенти повинні оволодіти навичками письма, щоб успішно виконувати свою професійну діяльність (ведення ділового листування, записи у бортовому журналі здійснюються англійською мовою). Проте більшість студентів не володіє розмовною англійською мовою, не вміє чітко і докладно висловити свої думки. Здатність та готовність вести професійне спілкування іноземною мовою є необхідною умовою успішного виконання функціональних обов'язків авіатехніками, тому що вони здійснюють технічне супроводження літака в складі льотного екіпажу. А тому у майбутнього авіаційного фахівця необхідно формувати вміння користуватися обома формами мовлення.

Оволодіння комунікативною компетенцією є неможливим без оволодіння студентами певним обсягом інформації про культуру народу, мову якого вивчають. У зв'язку з цим компонентом змісту навчання поряд з комунікативною компетенцією виступає також і соціокультурна. Соціокультурну компетенцію слід сприймати як обізнаність в сфері культур і цивілізації сучасного світу та вміння обмінюватися даними знаннями іноземною мовою.

Отже, можемо зробити **висновок**, що метою навчання іншомовного мовлення – є забезпечення активного володіння майбутніми авіаційними інженерами іноземною мовою як засобом формування і формулювання думок у галузі повсякденного спілкування та в галузі відповідної спеціальності [8]. Тобто маємо формувати і засобами мовного навчання як компетентного фахівця. Під професійною компетентністю майбутнього фахівця авіаційної сфери ми розуміємо сукупність знань, умінь зі спеціальності, готовність їх застосувати в практичній діяльності, вміння самостійно отримувати нові знання, професійно значимі особистісні якості, здібності та досвід діяльності у відповідній сфері. Професійна компетентність розвивається в процесі діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями. Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне особистісно-професійне новоутворення; взаємодія мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій. Іншомовна компетентність являє собою комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти особистості, здатність і готовність здійснювати ефективну професійно спрямовану іншомовну комунікацію. Формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх авіаційних інженерів слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки.

Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності слід розробити такі навчальні програми, які будуть враховувати вимоги нових освітніх стандартів і орієнтуватися на формування професійних компетентностей згідно з європейськими рамками кваліфікацій.

Література

1. Hutchinson T., Waters A., English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach. – Cambridge University Press, 1987. – 168p.
2. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / За загальною редакцією В. Д. Шинкарука. Укладачі: Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, В. Л. Гуло, Л. О. Котоловець, Н. І. Тимошенко. – К. : МОН України, ПТІЗО, 2008. – 36 с.
3. Исаева Т.Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного процесса в высшей школе (Сравнительный анализ отечественного и мирового образовательного процесса). – Ростов-н/Д. : Рост. Гос. ун-т путей сообщения, 2003. – 312 с.
4. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: „К.І.С.”, 2003. – 296 с.
5. Талызина Н.Ф. Теоретические основы разработки модели специалиста. //В сб.: В помощь слушателям факультета новых методов и средств обучения при Политехническом музее. Всесоюзное общество «Знание», Политехнический музей, НИИ проблем высшей школы. – М., «Знание», 1986. – 108 с.
6. Талызина Н. Ф. Пути разработки профиля специалиста / Н. Ф. Талызина, Н. Т. Печенюк, Л. Б. Хихловский. – Саратов, изд. Саратовского университета, 1987. – 173 с.
7. Шапошников К.В. Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков : Автореферат дис. ...канд. пед. наук / К. В. Шапошников. – Йошкар-Ола, 2006. – 26 с.

8. Modern Language: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of References/Council of Europe, Education Committee. – Strasbourg, 2002. - 232p.